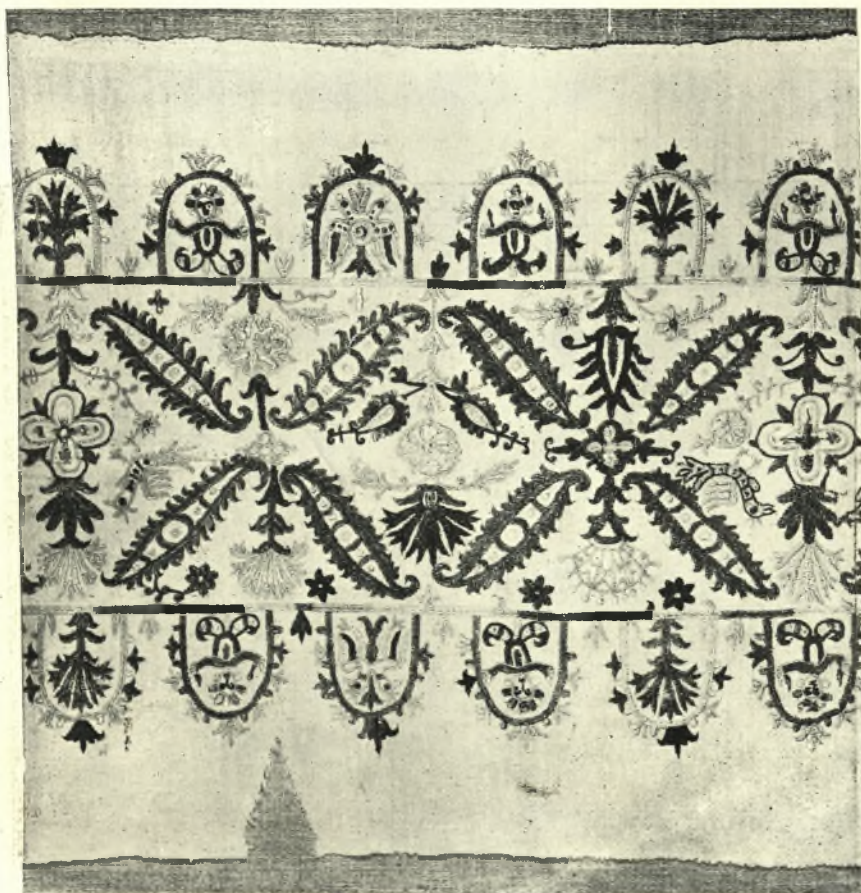

ΚΡΗΤΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ «ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΥΦΑΝΤΩΝ»
ΤΗΣ WASHINGTON *

Μεταξὺ τῶν ὑφαντῶν ἀπὸ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ «Μουσείου Ὑφαντῶν» εἰς Washington D. C. τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ὑπάρχει μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα ὁμὰς ὑφαντῶν καὶ κεντημάτων ἐκ Κρήτης, σχηματισθεῖσα κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἔτη ἐξ ἀγορᾶς ἢ ἐκ δωρεῶν. Τῆς ὁμάδος ταύτης ἰδιαζόντως ἀντιπροσωπευτικὰ εἶναι τέσσαρα κεντήματα, ἀναπαριστώμενα ἐδῶ εἰς τὰς συνοδευούσας τὸ ἄρθρον φωτογραφίας. Ἀνήκουν εἰς τὸν 17. καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18. αἰῶνος, ἀποτελοῦν δὲ ἀξιοπρόσεκτον δεῖγμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου καὶ κατὰ τὰ σχέδια καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν τῶν: Ἐκτὸς τῶν ἐγχωρίων σχεδίων, τὰ ὅποια προφανῶς προέρχονται ἀπὸ τὴν μακρὰν ἱστορικὴν παράδοσιν τῆς Κρήτης, ἐνυπάρχουν καὶ σχέδια ἐπείσακτα ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκ τῆς Τουρκίας, χωρῶν μετὰ τῶν ὁποίων ἡ νῆσος συνεδέθη στενῶς κατὰ τὸ παρελθόν· ἅπαντα δὲ τὰ στοιχεῖα αὐτά, καὶ τὰ ἐγχώρια καὶ τὰ ἐπείσακτα, συνθέτονται κατὰ ἰδιάζοντα τρόπον: τὰ σχέδια εἶναι ἐπεξεργασμένα διὰ πολλῶν χρωμάτων καὶ εἰς ποικιλίαν βελονιῶν, μαρτυροῦντα οὕτω ἀξιόλογον ἐφευρετικότητά καὶ χάριν καλλιτεχνικὴν. Ἡ κρητικὴ «φερωτὴ βελονιά» κυριαρχεῖ, ἀνευρίσκονται ὅμως καὶ «παράλληλη βελονιά», «ψαροκόκαλο», «ἀλυσιδωτὴ», «σκαλωτὴ», «κοφτὴ», καθὼς καὶ «γαλλικοὶ κόμποι».

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κρητικὰ κεντήματα τῆς συλλογῆς μας εἶναι κεντήματα δι' ὑποκάμισα, καταλήγουν δὲ εἰς στενὰ πλαίσια περιβαλλόμενα ἀπὸ εὐρύτερον καὶ περισσότερον ἐπεξεργασμένον περιθώριον. Τὰ κεντρικὰ στοιχεῖα τῶν σχεδίων εἶναι ἐπαμβρόμενοι τύποι ἄγγειων, τὰ δὲ εἰς τὸ στενὸν πλαίσιον εἶναι τοποθετημένα κάτωθι τοῦ κυρίου περιθωρίου εἰς τρόπον ὥστε ἡ διακόσμησις ὡς σύνολον ἀποτελεῖ εὐχάριστον ρυθμὸν παρὰ τὸν φόρτον εἰς λεπτομερείας. Οἱ ἐπαμβρόμενοι τύποι ἄγγειων ἔχουν μακρὰν ἱστορίαν εἰς τὰ σχέδια κεντημάτων, διότι εἶναι κοινὰ ἤδη εἰς τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐμφανίζονται καλυπτόμενα συνήθως ὑπὸ φύλων ἀμπέλου. Εἰς

*) Ἡ συγγραφεὺς τοῦ ἁρθρου ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκφράσῃ καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας της εἰς τὸν κ. Βασίλειον Λ α ο υ ρ δ α ν (Harvard University at Dumbarton Oaks) διὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ ἁρθρου ἐκ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Κρητικόν κέντημα (Τ. Μ. 81, 53) τῆς Συλλογῆς τοῦ «Μουσείου Ὑφαντῶν»
τῆς Washington.

Κρητικά κεντήματα (Τ. Μ. 81, 50) τῆς αὐτῆς Συλλογῆς.

Κρητικὸν κέντημα (T. M. 81, 64) τῆς αὐτῆς Συλλογῆς.

Κρητικόν κέντημα (T. M. 81, 69) τῆς αὐτῆς Συλλογῆς.

την ρωμαϊκήν εποχήν πολλά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὑφασμένα δι' ἑνὸς μόνοι χρώματος ἢ δι' ἑλαφρῶν καὶ ἐλαχίστων χρωμάτων. Τὰ κεντήματα εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴν ἦσαν σχετικῶς σπάνια, κεντήματα δὲ εἰς «ἀλυσιδωτὲς βελονιές» ἦσαν περιορισμένα μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 10. αἰῶνος.

Τὸ σχέδιον T.M. 81, 53 (Πίναξ Ζ) ἔχει περιθώριον εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ κυρίου σχεδίου, ἡ δὲ ὀργάνωσις τοῦ σχεδίου αὐτοῦ ὑπενθυμίζει τὰ ἰταλικά «σχέδια-κορδόνια» τοῦ 16. αἰῶνος. Αἱ σειρῆνες εἰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄκρα τοῦ περιθωρίου ἦσαν συνήθεις εἰς τὴν ἰταλικὴν λαϊκὴν τέχνην—ἰδίᾳ δὲ τὴν τῆς Βενετίας—ἀπαντοῦν δ' ἐνίοτε εἰς τὰ κεντήματα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὁ δικέφαλος αἰτὸς ὅμως εἶναι καθαρῶς Βυζαντινός. Τὰ ἄνθη τοῦ σχεδίου εἶναι τυπικῶς χαρακτηριστικά τῶν ὑφαντῶν τῆς Ἑγγὺς Ἀνατολῆς. Οὕτω εἰς ἓν καὶ μόνον κέντημα διασταυροῦνται γηγενῇ στοιχεῖα καὶ ἐπιδράσεις ἐξ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν, συνεννοῦνται δὲ ὅλα ὑπὸ τὴν τυπικῶς κρητικὴν τεχνικὴν τῆς ποικιλίας βελονιῶν καὶ τῆς πολυχρωμίας.

Ἐνδιαφέρουσα ὡς αἰσθητικὸν ἐπίτευγμα εἶναι καὶ ἡ σειρὴν εἰς τὸ σχέδιον T. M. 81, 53. Εἰς τὸ σχέδιον T. M. 81, 50 (Πίναξ Η') ἔχουν ἀποδοθῇ θανμάσια ἢ ἐστεμμένη κεφαλὴ, οἱ ὧμοι καὶ οἱ βραχίονες, ἀλλ' αἱ δύο οὐραὶ ἔχουν χάσει τὴν ἀρχικὴν σημασίαν των καὶ ἔχουν μεταβληθῇ εἰς ἀνθοφόρους κλάδους. Εἰς τὸ σχέδιον T.M. 81, 54 (πίναξ Θ') ἡ κεντήστρια κατανοεῖ ἀκόμη ὀλιγώτερον τὸ σχέδιον διότι ἡ εἰς τὸ σχέδιον T.M. 81, 53 καθαρὰ μορφὴ ἔχει μεταβληθῇ ἐδῶ εἰς συμβατικὴν διακόσμησιν διὰ τὰ ἀγγεῖα. Εἰς τὸ σχέδιον T. M. 81, 69 (πίναξ Ι') ἡ σειρὴν ἐμφανίζεται καὶ πάλιν, ἀλλ' οἱ βραχίονές της εἶναι τὸ μόνον μέλος τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μετασχηματιθῇ. Τὸ στέμμα της ἔχει μεταβληθῇ εἰς ἄνθος, κέντρον τοῦ ὁποῖου εἶναι τὸ πρόσωπόν της, αἱ δὲ δύο οὐραὶ της ἔχουν μεταβληθῇ καὶ αὐταὶ εἰς κλάδους ἀνθοφόρους.

Τὰ σχέδια T. M. 81, 50 καὶ T. M. 81, 69 ἔχουν ὥραϊα δείγματα σχεδίων παριστάντων ὄφεις. Ὅφεις ἀπαντοῦν σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ κρητικά κεντήματα, εἶναι δὲ συνήθως χρώματος πρασίνου. Πιθανῶς εἶναι ἀπήχησις ἐκ τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ἡ θεὰ τῶν ὄφεων κατεῖχεν ἐξέχουσαν θέσιν. Εἰς τὸ σχέδιον T.M. 81, 54 ἔχουν καὶ αὐτοὶ μεταβληθῇ εἰς ἄνθη, ἐμφανίζονται δὲ ὑπὸ συμβατικὰς παραλλαγὰς εἰς τὸ κάτω μικρὸν περιθώριον. Εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ τεμάχιον ὁ δικέφαλος βυζαντινὸς αἰτὸς ἀπεικονίζεται σαφῶς διὰ μεγάλου μεγέθους στέμματος μεταξὺ τῶν δύο κεφαλῶν. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὸ T. M. 81, 53, ὅπου ὑπάρχουν αἰετοὶ καὶ σειρῆνες, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν ὄφεις. Εἰς τὰ σχέδια T.M. 81,50 καὶ T.M. 81, 69,

ὅπου αἱ σειρήνες καὶ οἱ ὄφεις κατέχουν ἐξέχουσιν θέσιν, δὲν ὑπάρχουν ἀετοί, εἰς δὲ τὸ σχέδιον T.M. 81, 54, ὅπου οἱ ἀετοὶ εἶναι ἐπιβλητικοί, αἱ σειρήνες καὶ οἱ ὄφεις ἀναγνωρίζονται μετὰ μεγάλης δυσχερείας. Ὅπουδήποτε ἐν σχέδιον παρερμηνεύεται ἢ ὥς μὴ ἔχον σημασίαν χάνει τὴν μορφήν του, μετασχηματίζεται εἰς ἄνθος. Εἰς τὴν ἐναλλάσσουσαν βαριότητα ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν σειρήνων καὶ τῶν ὄφεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἀετῶν κάθε σχῆμα ὑποβιβάζομενον εἰς σημασ' ἄν μετατρέπεται εἰς ἄνθος. Μόνον τὰ πτηνὰ πασαμένον σταθερῶς ὥς πτηνὰ εἰς τὴν ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν ἄνοδον καὶ καθόδον σχημάτων, τὰ ὅποια δὲν εἶναι βεβαίως μόνον σχήματα εἰς τὴν ψυχὴν τῆς κρητικῆς γυναικός, ἀλλὰ σύμβολα μεστὰ ἠθικῶν νοημάτων.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν μικρῶν πτηνῶν καὶ τῶν ζώων, χρησιμοποιουμένων ὡς μικροτέρας ἀξίας θεμάτων εἰς τὸ τεμάχιον αὐτό, εἶναι καὶ αὐτὴ, νομίζω, ἐνδιαφέρουσα. Μᾶς ὑπενθυμίζουν κάπως τὰ σκυριανὰ σχέδια, εἰδικῶς κατὰ τὴν ἀσύνδετον σχέσιν των πρὸς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σχεδίου. Πτηνὰ βεβαίως εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανίζωνται εἰς οἷονδήποτε χώρον, εἶναι ὅμως πολὺ εὐχάριστος ὁ παιγνιώδης τρόπος καὶ ὃν ἕνα μικρὸν ζῶον μὲ τὴν κεφαλὴν του ἐστραμμένην ὀπίσω, ἐπάνω ἀπὸ τὸ σῶμα του, καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν του ἔξω, τοποθετεῖται ἐπὶ μιᾷ ἀνθοδέσμῃ μὲ τὸ ἕνα πόδι εἰς ἕνα κλαδί καὶ μὲ τὰ ἄλλα τρία εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁλόκληρος ὁ χαρακτήρ τοῦ σχεδίου αἰσθητικῶς εἶναι ἄρτιος. Μολοντί δὲ εἰς ἕνα τόσον μικρὸν χώρον συνωθοῦνται τόσα πολλὰ σχέδια, ἢ κανονικὴ διαδοχὴ τῶν διαφόρων στοιχείων δίδει εἰς τὰ κρητικὰ κεντήματα χάριν καὶ ρυθμὸν ἀσυνήθη εἰς τὰ κεντήματα τῶν ἄλλων νήσων τῆς Ἑλλάδος.

Σχετικῶς μὲ τὴν ὕλην τῶν κρητικῶν τεμαχίων εἰς τὴν συλλογὴν μας ὑπάρχει μίς ἐνδιαφέρουσα τεχνικὴ λεπτομέρεια : Τὸ ὕφασμα τῶν κεντημάτων ἔχει ἀποτελεσθῇ ἀπὸ λινὸν ἱστὸν καὶ βαμβακίνην κρόκην. Τὰ ὕλικά ἀπὸ τὰς περισσοτέρας ἄλλας νήσους εἶναι ὁμοιογενῆ, εἴτε ὅλα ἀπὸ λινὸν εἴτε ὅλα ἀπὸ βάμβακα. Ἡ χρῆσις αὕτη νημάτων δύο εἰδῶν ἦτο κρητικὴ παράδοσις; Ἡ εἶχεν παραληφθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὕφαντάς, οἱ ὅποιοι ὕφαιναν τὰ βελουδά των μὲ μετάξινον ἱστὸν καὶ βαμβακίνην κρόκην κατὰ τὸν 15. καὶ 16. αἰῶνα ; Εἰς τὴν Κοπτικὴν περίοδον τὰ ὕφασματα κατεσκευάζοντο ἀπὸ λινὸν ἱστὸν καὶ μαλλίνην κρόκην, εἰς δὲ τὴν Ἰσλαμικὴν περίοδον τὸ περσικὸν Mulham ὁπετελεῖτο ἀπὸ μετάξινον ἱστὸν καὶ βαμβακίνην κρόκην. Ἴσως τὸ περσικὸν αὐτὸ Mulham ἐμιμήθησαν οἱ Τούρκοι διὰ τὴν χρῆσιν βαμβακίνης κρόκης, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐνδεχομένως τὸ παρέλαβον οἱ Κρητες. Ὁ κ. Α. J. B. W a c e εἰς τὸ λαμπρὸν βιβλίον του «Mediterranean and Near

Eastern Embroideries» (δύο τόμοι, London 1935) δὲν συνεζήτησεν αὐτὸ τὸ σημεῖον. Ἐξήτασε τὰ κεντήματα μετὰ φροντίδος ὑποδειγματικῆς, προφανῶς ὁμως ἐνόμισεν ὅτι τὸ βασικὸν ὕλικὸν ἦτο ὁμοιογενές. Εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν κρητικῶν ὑφασμάτων ἐξήτασε τὸν ἱστόν, ὅχι ὁμως, νομίζω, τὴν κόκκην. Ἴσως αἱ παρατηρήσεις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μελέτην τῆς ἰδιορρύθμου ταύτης κρητικῆς τεχνικῆς.

Εἶναι, νομίζω, ριψοκίνδυνον νὰ ἐξαχθοῦν γενικὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τεσσάρων μόνον κεντημάτων. Ὅπωςδὴποτε ὁμως δὲν εἶναι ἴσως ἄνευ σημασίας αἱ διαπιστώσεις: α) ἰδιαιτέρας κρητικῆς τεχνικῆς διὰ τὴν κατασκευὴν ὑφασμάτων, β) ἰδιαιτέρας κρητικῆς τεχνικῆς κεντημάτων καὶ γ') — ἀπὸ τὴν ἄποψιν πλέον τῶν σχεδίων — ἡ διαπίστωσις τῆς συμβιώσεως καὶ δὴ τῆς ὑπὸ τὴν ἰδιάζουσαν ὥς ἄνω κρητικὴν τεχνικὴν συγχωανέουσας θεμάτων προερχομένων ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας τῆς νήσου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς διασταυρώσεως τοῦ γηγενοῦς πολιτισμοῦ καὶ τῶν ὀθνηίων ἐπιδράσεων. Ἰδιαιτέρως δὲ ἀξιόλογος εἶναι, ὥς στοιχεῖον δι' ἱστορικὰ συμπεράσματα, ἡ παρουσία τοῦ δικεφάλου ἐστεμμένου βυζαντινοῦ ἀετοῦ εἰς κεντήματα κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας καὶ κατὰ τὴν πρώτην τοιαύτην τῆς Τουρκοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ. Προφανῶς, ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν, τὰ κεντήματα αὐτὰ τῆς Κρήτης ἐκφράζουν λαϊκὰς παραδόσεις, δοξασίας, παραμῦθια, φόβους καὶ ἐλπίδας τῆς ψυχῆς. Τὸ θαυμάσιον κρητικὸν κέντημα τοῦ 18. αἰῶνος τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ Wace (II τόμος πῖναξ XC) εἶναι ὁλόκληρος κόσμος: Ἐνας Κρητικὸς ποὺ παίζει τὴν λύραν του, μιὰ κοπέλλα ποὺ χορεύει κοντὰ του σεμνά, ὁ δικέφαλος ἀετὸς τριγυρισμένος ἀπὸ δράκοντας, λουλούδια, πουλιά, οἰκιακὰ ζῶα, σειρῆνες, δένδρα, κόσμος ὁλόκληρος, κεντημένος εἰς τὸ ὑποκάμισον μιᾶς Κρητικοπούλας νύφης!

Νομίζω ὅτι τὰ κρητικὰ κεντήματα ἀποτελοῦν ἐνδιαφέρουσιν περιοχὴν μελετῶν καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν κατεβάλλετο προσπάθεια ὥστε νὰ αὐξηθῇ τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον ὑπάρχει. Ἡ συγγραφεὺς τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ θὰ ἦτο ἰδιαιτέρως εὐγνώμων διὰ τὴν παροχὴν στοιχείων τὰ ὁποῖα θὰ τὴν ἐβοήθουν εἰς τὸ θέμα αὐτό.

Textile Museum
Washington D. C.

LOUISA BELLINGER